

FORS KAPELL, MALUNGSFORS

Östra Fors 68:1; Malungs församling; Malungs kommun; Dalarnas län

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Malungsfors eller Fors som orten också benämns består egentligen av två byar som ligger på ömse sidor om Västerdalälven; därav namnen Västra och Östra Fors. Näringarna i bygden har präglats huvudsakligen av jord- och skogsbruket samt av skinnhanteringen.

Komministertjänsten i Malungsfors inrättades 1918 på forsbornas egen begäran. Gudstjänster och konfirmationsläsning hölls dock tillsvärdare i skolan och i ordenshuset, eftersom kyrka saknades. Förutsättningarna att uppföra en kyrka i Fors skulle dock försvåras och försenas av 1930-talets besvärliga konjunktur.

Kapellet samt den vidstående klockstapeln är uppförda mellan 1935 och 1936, efter ritningar av länsarkitekt Magnus Dahlander. Att kyrkoprojektet kunde genomföras under denna svåra period, var till stor del ett verk av den dåvarande komministern i Fors, Oscar Leonard Sjödin; samt även frukten av många uppoffringar och donationer.

Kapellets arkitektur och koncept är ett relevant och väl bevarat exempel på 1930-tals klassicism. Vissa förändringar har genomförts i samband med renoveringar på 1960- och 1990-talen. Vid första tillfället ersattes spåntaket med kopparplåt, källarlokalen fick ändrad funktion och inredning, kyrkorummet ommålades och kormålningen övertäcktes. Åtgärderna på 1990-talet avsågs till viss del vård och underhåll men den mest påtagliga förändring blev förnyelsen av inredningen i församlingssalen som bl.a. fick en vikedörr mot kyrkorummet.

Kyrkomiljön

Kapellet är anlagt på västra sidan om Västerdalälven och öster om riksvägen som genomkorsar Östra Fors. Det bildar en sammanhållen miljö med kyrkogården och den f.d. prästbostaden. Kapellet, klockstapeln och prästbostaden är uppförda på krönet av en liten ås som sträcker sig mellan skolan i norr och älven i söder. En infartsväg följer åsryggen, förbi prästbostaden och vidare fram till kapellet, genom klockstapelns valv. Kapell, prästgård och skola ligger på linje med varandra på åsryggen.

Kapellets närmaste omgivning på åsryggen utgörs av en naturtomt. En asfalterad väg leder till klockstapeln, men övergår sedan i gångar täckta med stora hällar av röd sandsten.

Klockstapeln norr om långhuset har en ovanlig placering, i axel med vapenhuset och infartsvägen. Den har även en symboliserande funktion och fungerar samtidigt, med sitt valv, som inkörsport (stiglucka) mellan kyrkoplanen och omgivningen.

Övrigt

En byst av Oscar Leonard Sjödin, komminister och drivande kraft bakom tillkomsten av Malungsfors kapell, står väster om klockstapeln.

En minnessten över kyrkogårdens och kyrkans invigning står i nordvästra hörnet av kyrkogården, på utsidan.

Övriga byggnader

Komministerbostaden som uppfördes 1928 ligger strax norr om kapellet. Anläggningen består av två byggnader, uppförda i rak vinkel mot varandra. Bostadshuset har karaktär av äldre villa och uthuset inrymmer även garage. Båda byggnaderna är uppförda i ramverkskonstruktion med locklistpanel, de har falurödfärgade fasader och sadeltak. Uthuset har tegeltak och bostadshuset numera svartmålat plåttak. Prästbostaden avyttrades under 2004.

(Se även: Prästgårdsinventering, Kopparbergs län. 1976)

Kyrkoanläggningen

Kyrkogården

Kyrkogården invigdes 1922, drygt tio år före kyrkan. Den är anlagd nedanför åsen, öster om kyrkan och inhägnas av häckar men har tre ingångar inramade av större plåttäckta grindstolpar, som dock saknar sina grindar. I övrigt har kyrkogården asfalterade alléer, gravkvarter som avgränsas eller delas av häckar samt en minneslund på en liten kulle i öster.

Norr om kyrkogården står en enkel ekonomibyggnad uppförd 1990.

Kyrkan

Malungsfors kapell har en rektangulär plan i kyrkorummet med rak koravslutning i öster. Även byggnadskroppen är rektangulär men har smalare och lägre utbyggnader i gavlarna, i öster motsvarande sakristian och en i väster som utgör del av samlingssalarna. Vapenhusets utbyggnad är placerad mitt på kapellets norra sida, i axel med tillfartsvägen och klockstapelns valv. Utrymmena som är avsedda för församlingens verksamhet samt tekniska utrymmen är samlade i byggnadens västra del, där de fördelas på två våningar.

I västra gaveln finns ingången till ett trapphus som leder till samlingssalen, läktare samt till källarvåningens utrymmen. Sakristian har en yttre ingång, med stentrappa, i norra kortsidan. På södra sidan finns en trapptrumma försedd med luckor, vilken leder till pannrummet. Kyrkobyggnaden med tillhörande klockstapel präglas av en mjuk och välbalanserad symmetri som medvetet förstärks genom byggnadernas placering och närmiljöns utformning.

Exteriör

Kyrkobyggnaden och klockstapeln är uppförda med stommar av tegel på svartmålad betonggrund. Fasaderna har slamputs avfärgad i gul. Vapenhuset och gavlarna har blinderingar i murverket, i vapenhusets gavel i form av kors.

Långsidorna har symmetriska fönsteruppställningar med smala och höga spetsbågiga fönster. Sakristian och västra gaveln har rektangulära fönster i olika format med vertikala poster, ibland även tvärposter. Fönstren har katedralglas med blyspröjsning, med undantag för källarvåningens salfönster som har träspröjsning. De kopplade fönsterramarna är ursprungliga.

Karmar och ramar är målade i ljusbrunt.

Kyrkans samtliga dörrar har utsmyckade utsidor utformade som kvaderblock, klockstapelns dörrar i valvet har liknande utförande. Samtliga dörrar är betsade i mörkbrunt.

Trapporna till kyrkans olika ingångar är utförda i grå granit. Vapenhusets har i ett senare skede tillförts en ramp på östra sidan. Rampen är utförd med hällar av röd sandsten, som en fortsättning av kyrkoplanens gångar.

Långhuset har valmat sadeltak med hög resning. Tillbyggnaderna i väster och öster samt sakristian har lägre byggnadskroppar men branta ovalmade sadeltak. I väster och öster samman-

fogas tillbyggnadernas taknock med långhusets valmade kortsidor. Långhusets tak har hög skorsten i södra takfallet (fr. pannrummet i källaren).

Takens beläggning ändrades 1962, då takspånätet ersattes med kopparplåtar lagda med förskjutna falsar. Även källaringången på norra sidan samt skorstenen övertäcktes samtidigt på samma sätt. Också hängrännor och stuprör utfördes i kopparplåt.

Klockstapeln har kvadratisk plan med genomfartsvalv i underdelen. Den är uppförd på samma sätt som kapellet och har tegelstomme med slamputs av samma karaktär och kulör. Tegelkroppen har en svag utvidgning i basen. I höjd med det inre trapphuset finns några smala fönsteröppningar.

Den övre delen som inrymmer klockkammaren, är utförd i stolpkonstruktion med tjärad stående locklistpanel på utsidan. Klockkammaren har ljudluckor i norr och söder och tälttak med en kröning som påminner om lökkupoler, dock har taket en avslutning med hög och smal spira som har en låg åttakantig trumma som bas. Spiran bär flöjel i form av en tupp. Taket har, som kapellbyggnaden, täckning av kopparplåt.

Interiör

Kyrkans fasta och lösa inredning är huvudsakligen samtida med kyrkans uppförande på 1930-talet. Några av förändringarna som skett är ett orgelbyte på 1950-talet, en ommålning av bl.a. bänkar och altarring, övertäckning av altarmålningen på 1960-talet samt en förnyelse av samlingshallens inredning 1999. Vid ommålningen av kyrkorummet på 1960-talet ändrades färgsättningen på bänkar, altarring, läktarbarriär och innerdörrarna till sakristian m.m. Den ursprungliga färgsättningen har liknat predikstolens, vars originalutförande är bevarat.

Invändigt utmärker sig kyrkan genom en konventionell planlösning och inredning i kyrkorummet. Den har dock förenats med inslag av funktionalistiskt nytänkande genom att andra funktioner integrerats i samma byggnad, i anslutning till kyrkorummet. Samlingssalen har placerats i förlängning av kyrkorummet med syfte att kunna förena rummen vid behov. Ytterligare funktioner förlades till källarvåningen.

Samlingssalen delades ursprungligen från kyrkorummet genom draperier (bevarade), men dessa ersätts nu av en vikedörr. I väster har salen ett stort fönster med panorama över det öppna landskapet nedanför åsen. Samlingssalens plan upprepar sig i källarvåningen, där utrymmena i ett senare skede har anpassats för barnverksamhet. Källaren omfattar även kök, förråd och toaletter samt värmecentral, ursprungligen koleldad men numera med värmepump.

Kyrkorummets väggar är putsade med slevstruken puts och avfärgade i en bruten vit kulör.

Kyrkorummet har bjälktak, med synligt vindsbjälklag av furubjälkar som bär vindens brädgolv. I övriga rum har taken täckning av råspåntad takpanel, vilken kan ha tillkommit i samband med renoveringen på 1960-talet.

Östra väggen har på varje sida om altaret dörrar som leder till sakristian, vilken är inredd bakom koret i östra tillbyggnaden.

Inredning och inventarier

Huvuddelen av kapellets inventarier bekostades, i samband med kapellets inredning, av enskilda och föreningar med anknytning till Malungsfors eller byarna runt omkring.

Den stora altarpåsen på korväggen bakom altaret tillkom i samband med renoveringsarbeten på 1960-talet. Vävnaden är komponerad av Anna Blom. Bakom vävnaden finns en väggmålning som övertäcktes med plywoodskivor i samband med renoveringen. Målningen föreställer en portöppning med i överdel en molngrupp som släpper igenom solstrålar. Den är utförd med nedtonad färgsättning för att underordnas altaranordningen (se bild i Sjögren, 1950).

Altaret var ursprungligen uppställt mot östra väggen men är numera framdraget något. Själva bordet är en enkel trälåda täckt med textilier.

Altaruppsatsen består av ett krucifix från Oberammergau, fäst på ett altarkors omgivet av strålglass. Korsets vinjetter är utförda av Ragnhild Nordensten. Vid en senare renovering har korsets fotställ avlägsnats. Korset hänger numera på väggen bakom altaret.

Altarringen med knäfall hade ursprungligen beklädnad med skinn som numera ersatts med rött tyg. Den har balusterdockor i framdelens mitt och speglar på sidorna. Färgsättningen av altarringen ändrades på 1960-talet.

Upphovsmannen till predikstolen är okänd men dekoren har målats av Ragnhild Nordensten.

Dopfunten med hissbart lock är troligen som den övriga inredningen utförd av en lokal firma, Fiskarhedens snickerifabrik. Dopskålen i mässing är en gåva av missionsföreningen

Bänkinredningen består av öppna lösa bänkar med sidogavlar. Bänkarna hade ursprungligen samma färgsättning som predikstolen men är numera helt övermålade med blå färg och stänkdekor. Bänkraderna är kortare i koret, flera bänkrader förekommer också på läktaren. Numera är åtta bänkrader borttagna från kyrkorummet.

Av den ursprungliga inredningen består även ett större antal stolar av betsad björk, i funkisstil. De hade ursprungligen stoppade sitsar som nu ersatts av sittskivor i furu. Stolarna har troligen utgjort del av samlingsalens inredning men står numera på läktaren.

De säregna ljuskronorna liksom de infällda vägglampetterna i kyrkorummet är mycket exklusiva, och tidstypiska för 1930-talet. Samtliga är gåvor från enskilda personer, bl.a. från dåvarande komminister. Elarmaturer av samma karaktär hängde även i samlingsalen men ersattes med nya i samband med renoveringen 1999.

Den ursprungliga orgeln från 1936 var en Cecilia-orgel med tolv register tillverkad av Åkerman & Lund. Under 1950-talet anskaffades en ny orgel från Magnussons orgelfabrik i Göteborg vars orgelfasad är delvis inbyggd i läktarbarriären.

I klockstapeln hänger två klockor, samtida med kyrkan och gjutna år 1935.

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK OCH BEDÖMNING

Kapellet i Malungsfors tillhör gruppen av nya kyrkor som tillkom i landet under 1920- och 1930-talen. Dessa kyrkor har gett uttryck för en banbrytande kyrkoarkitektur oftast präglad av både klassicism och funktionalism, vilken utgjort en plattform för den efterföljande utvecklingen inom modern kyrkoarkitektur.

Kyrkobyggnaden är den yngsta av Malungs kyrkor. I sin utformning förenar kyrkan inslag från olika stilperioder samt traditionell kyrkoarkitektur med nytänkande. De från varandra fristående klockstapel och kyrkobyggnad är en traditionell lösning vid mindre kyrkor. Att placera stapeln i axel med långhusets vapenhus och utnyttja stapeln som port och stiglucka är däremot okonventionellt. Kapellets byggnadskropp och takresning, och ursprungliga takmaterial, har släktskap med många av 1600-talets träkapell. Klockstapeln med sin lökkupol associerar till moderkyrkan i Malung och ett flertal andra kyrkor i Dalarna. De smala höga och spetsbågiga fönstren är karakteristiska för gotiska kyrkor. Föreningen av kyrkorum och utrymmen avsedda för församlingens verksamhet, speglar funktionalismens intåg i kyrkoarkitekturen.

Fors kapell förenar funktionalismens nytänkande med äldre byggnadstraditioner inom kyrkoarkitektur. Byggnadernas utformning präglas av inspirationer hämtade från nationalromantik och historicism vilka förenats med nya lösningar som är representativa för den intågande funktionalismen. Till det senaste hör samlingsalen i anslutning till kyrkorummet.

Planen och utformningen av kyrkan baseras på en mjuk och harmonisk symmetri. Kapellet är av hög kvalitet såväl avseende den arkitektoniska utformningen, inredningsdetaljerna, materialen som utförandet.

Utvändigt speglar kapellet ännu, såväl beträffande byggnaderna som miljön, arkitektens ursprungliga vision. Med undantag av takmaterialet har såväl kapellbyggnaden som klockstapeln förblivit oförändrade.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön

- **Anläggningens väl bevarade ursprunglig karaktär och symmetriska harmoni**
- **Byggnadernas (kapell och klockstapel) ursprungliga utförande utvändigt, till största del oförändrat**
- **Bevarade ursprungliga detaljer, inredningar och inventarier invändigt; placering, färgsättning och funktion**

Källor och litteratur

Ahlberg, H. 1996. *Dalarnas kyrkor i ord och bild*.

Illerstad, L. 1990. Nya svenska kyrkor. Del 1 Svealand. RAÄ 1990:2

Prästgårdsinventering, Kopparbergs län. 1976

Sjödin, O.L. 1936/206. *Nybyggda kyrkorum; Fors kyrka i Malungs församling*. Julbok för Västerås stift.

Sjögren, Josef. 1950. *Kyrkor och kapell i Malung. En historik*.

Övriga uppgifter:

Inventeringsdatum: 2004-09-16. Fältinventering: Jean-Paul Darphin

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Jean-Paul Darphin, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Rapportsammanställning och foto: Jean-Paul Darphin

Färdigställd: 2005-05-02

Händelser: Kronologisk förteckning

År	H-Typ	Händelse	Källa
1918		Komministertjänst inrättas i Fors	Ahlberg, 1996
1922		Invigning av kyrkogården	Minnessten
1928		Komministerbostad uppförs nordväst om kyrkogården	Prästgårdsinv.
1935-36	Uppförande, hela kyrkan	Kapell och klockstapel. Ark. (länsark.) M Dahlander	RAÄ Sjödin, 1936 Ahlberg, 1996
1936	Invigning	6 mars 1936	Sjödin, 1936 Ahlberg, 1996
1950-tal	Orgel	Cecilia-orgeln ersätts med ny orgel och ny orgelfasad fr. Magnusson orgelfabrik	Ahlberg, 1996
1961-62	Ombyggnad, interiör, exteriör	Förändring av kyrkan. Källarlocalerna inreds för församlingsverksamhet. Nytt värmesystem, ommålning av kyrkorummet och bänkinredning. Ny vävnad i koret, kormålningen övertäcks. Spåntaket ersätts med koppertak.	RAÄ Ahlberg, 1996
1963	Ändring tak???	Restaurering av orgeln.	Ahlberg, 1996
1999	Renovering exteriör-interiör	Ombyggnad sakristian, delvis ny inredning. Avfärgning fasader. Kyrkorummet, slipning av golv och behandling med lut; vikedörr mellan kyrkorummet och samlingsalen. Renovering av församlingsalen, ny inredning, nytt möblemang och nya elarmaturer, m.m. Luckorna till källartrappan täcks med kopparplåt	Ahlberg, 1996 Församl.
2000	Orgel	Renovering	Församl.

Arkitekt Magnus Dahlander (1862 - 1951). Efter avslutad examen vid Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm studerade Magnus Dahlander i Köpenhamn och arbetade en tid i New York. Dahlander var stadsarkitekt i Örebro under åren 1899 - 1919. Innan dess hade han arbetat åt arkitekt Ferdinand Boberg, som då var sysselsatt med den stora Stockholmsutställningen 1897. Utställningen kom att bli jugendstilens genombrott i Sverige. Stilarten präglar flera av Dahlanders senare verk. I Örebro har Dahlander ritat; post och telegrafhuset vid Vasagatan, Karolinska läroverkets gymnastiksal, epidemisjukhuset, gamla saluhallen vid Hamnplan, skofabriken Örnen samt Karlslunds och Hackvads kyrkor samt en del bostadshus och villor. Dahlander hade ett stort historiskt intresse och deltog i upprustningen av Örebro slott. Han har också publicerat ett antal skrifter om staden och slottet. 1920 blev Dahlander länsarkitekt i Kopparbergs län och flyttade till Säter, där han var född och uppväxt. Han har utöver Malungsfors kapell ritat bl.a. klockstapeln till Amsbergs kapell.

Källa: <http://www.mittnerike.nu/socknar/orebro/be/dahlander.html>

Situationsplan

Östra Fors 68:1; Malungs församling